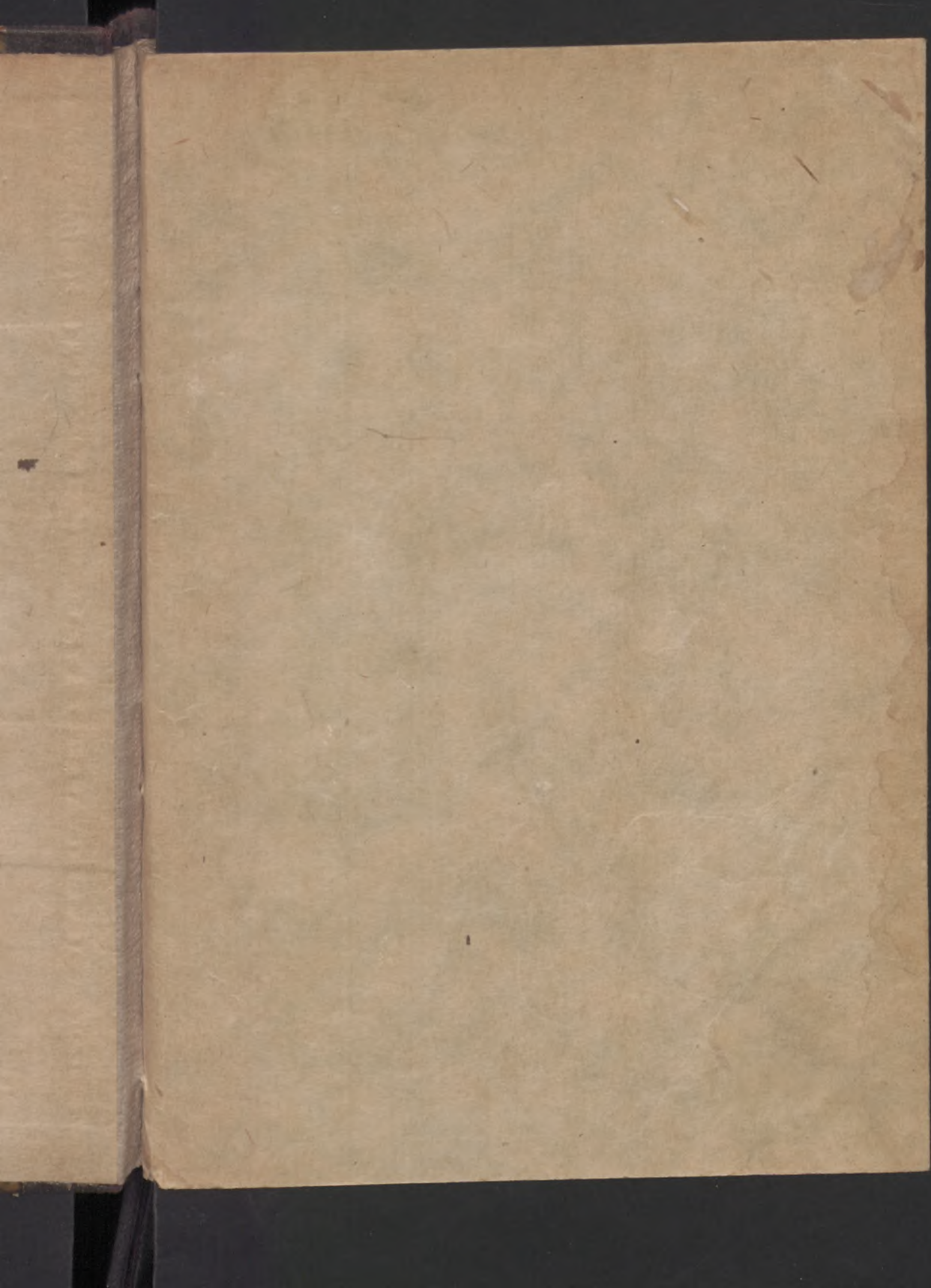
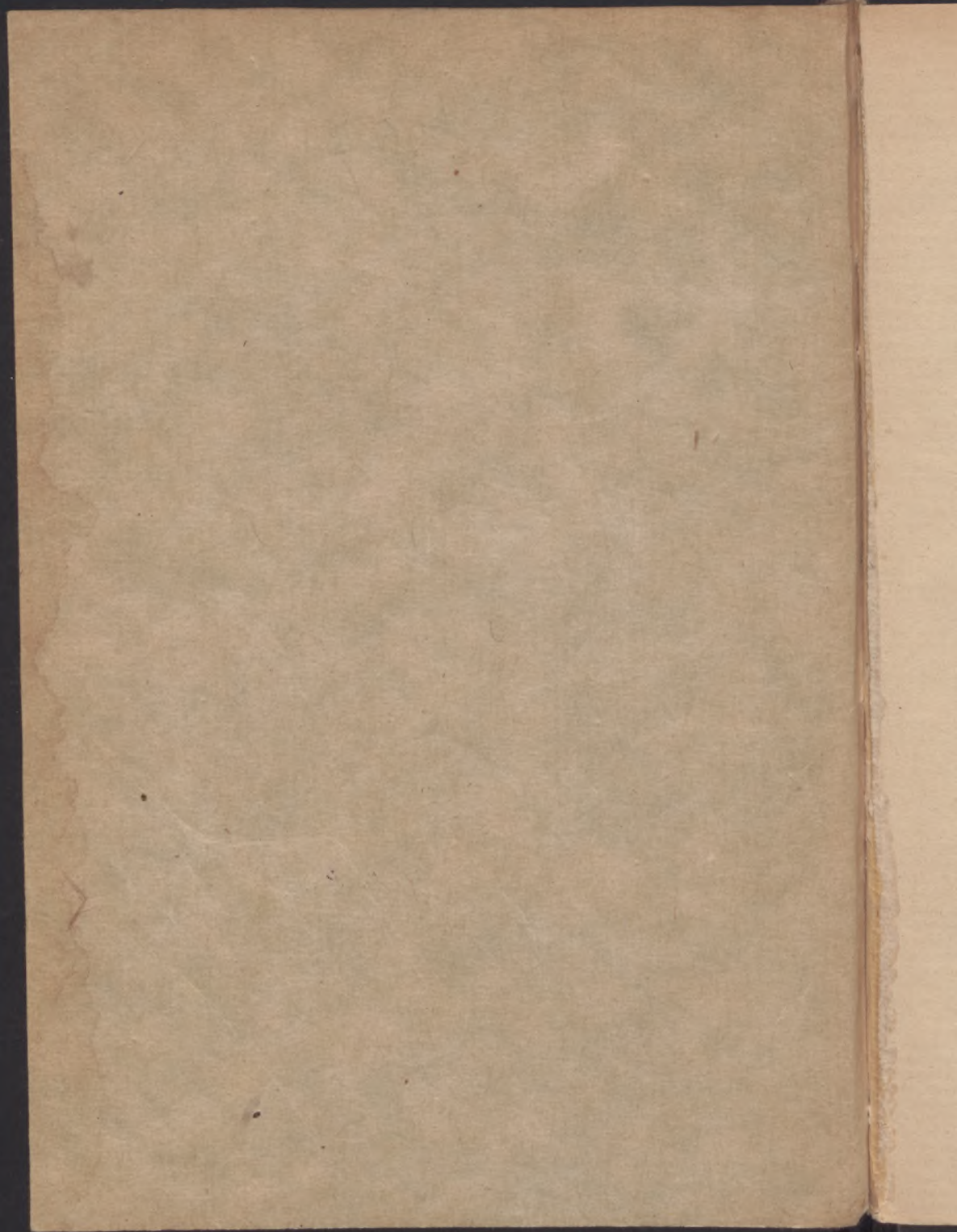

M
223.293
.....

52K

5007

Tisza István

Két arckép

Károlyi Mihály

Irta

Herczeg Ferenc

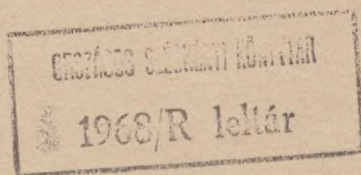

Budapest, 1920

Singer és Wolfner kiadása

VI., Andrásy-ut 16.

502
M223.293

Budapesti Hírlap nyomdája

A könyv összerakálása, megro-
gálása, annak megvételére kötelez

Gróf Tisza István.

Lélekharang jajgatása kíséri vándorutján a magyarorságot. Nádasdy és Zrinyi, Thököly, Rákóczy és Bercsényi, — Batthyány Lajos, Kossuth, Perényi és az aradi tábornokok, ők és mások százan: a magyar gondolat inkarnációi voltak. végig akarták gondolni ezt a szép s szomorú gondolatot s ezért hőhérkéztől vagy bujdosásban kellett meghalniok.

Az októberi forradalom a régi hatalom lefegyverzésén kezdte, a rozsdás hőhébárd is a magyar népköztársaság kezébe került. Carafa azonban nyugton alhatik, Haynaunak sem kell megfordulnia sírjában: a budapesti gyűlölet nem ont más vért, csak magyart. Első áldozata a legigazabb magyar ember lesz.

Jó hazafiak, tiszteletreméltó férfiak közt is sok ellenese volt Tisza Istvánnak. Hogyne; Nagy-Bri-

tanniában ilyen ember a nemzet ünnepelt vezére lehet, de ahhoz, hogy a mi földrajzi délkörünk alatt megértsék, hajlékonyabbnak, több színűnek, asszonyosabbnak, igen: orientálisabbnak kell lennie.

De hiszen őt nem az viszi sírjába, amit sokan kifogásolnak rajta, hanem éppen az, amit minden magyar elismer benne. Ráírhatják a geszti sírboltra: „Meghalt, mert magyar volt“.

Magyar volt, harcos és keresztény. De lehet, hogy ez nála tautológia, hisz annyira egy darabból való volt. Annyira férfi volt, hogy a lelki hermafroditák megbotránkoztak rajta. Valami atavisztikus vonás lehetett benne, hogy ő, aki mélységes keresztény alázattal állott szemben az élet bús csodájával, oly nagy gyönyörűségét lelte a veszedelemben.

Ambíciója a legnagyobb volt, az uralkodásra született férfi ambíciója, de a hiúság, épp úgy, mint az irigység minden fajtája, ismeretlen volt az ő ép és naiv férfilelke előtt. Ha diplomatának lenni annyi, mint udvaroncnak lenni, akkor ő nem volt az. Az édesszavuak, az alkalmazkodók az emberek megvetői közül kerülnek ki, ő pedig mindig úgy beszélt embertársaival, mintha a Tisza Istvánok parterreje venné körül. Diplomata nem, de annál több volt: vezér.

Vezérnek született. Azzá avatta széles látó-

szöge, amely mindig a nagy egészet fogta át, csodálatos sugallóképesége, amely harcra tudta sorakoztatni a fehérmájuakat is és rettenetes energiája, amely az akadályok égbenyuló havasláncai előtt sem hökkent vissza. Ernyedten, ábrándozva sohasem látta senki; a szelleme jól elzárt palack volt, amelyből nem párolgott ki semmi, mihelyt szüksége volt magára, mindig egészen megtalálta magát.

Az egyénisége úgy nőtt ki a magyar fajiságból, mint a sziklaszál a gránithegyből és aki őt ismerte, az ismerte azt, ami a magyarságban erős és értékes. Öntudatlanul is annyira egy volt a magyarsággal, hogy az ő szájából gyakran a nemzet hangját véltük hallani. De öntudatosan is szerette a fajtáját, azzal a kimondhatatlanul gyöngéd, hallgatag, fájó és halálosan elszánt szeretettel, amellyel egy boldogtalan, szép királygyermeket lehetne szeretni. Neki, a világot látott európainak, a germánok és angolszászok ismerőjének és csodálójának, a magyar parasztság maradt a világ legkülönb népe és az alföldi naplemente a természeti szépségek koronája. Mégis kell valaminek élnie ebben a földben és ebben a népben, valami gyönyörű ősi titoknak, ha ilyen embereket annyira rabul tud ejteni.

Én mindig a vérbeli forradalmárt sejtettem benne, a forradalmárt, akit a történelmi helyzet arra

szorított, hogy a kettős monarchia lovagja legyen. A mellével fogta fel a 67-es kiegyezésnek szóló csapásokat, bár nem szerette Ausztriát, de meg volt róla győződve, hogy az egységes nemzeti állam *egyelőre* csak a monarchia hatalmi apparátusának védelme alatt állhat fenn. *Egyelőre!* — legyünk őszinték: minden 67-es politika az időnyerés politikája volt. És a világtörténelem megcsinálta számadásának ellenpróbáját: mihelyt megbukott a dualizmus, szét hullott Magyarország is. De a kuruc farkas fölneszelt Tiszában, mihelyt megpillantotta azt a baljóslatu alakot, amely Ferenc József úr jobbján állott. Bizonvos: ha Ferenc Ferdinánd trónra lép és csak egy ujjal érinti a magyarság jogait, akkor szemben találja magával Tisza egész elszántságát és én a tollam hegyével meg tudom jelölni a „forradalmi“ Károlyi-kormány tagjait, akik a bécsi labancokkal masíroznak.

Akit elválasztott tőle a fanatikus harciassága, az is igazolva láthatta Tiszát március 21-ikén. Mert ekkor nyilvánvalóvá lett, hogy harci kedvében a nemzet életöszöne lángolt. Még a béke éveit éltük, midőn a lejtőtől óvta a nemzetet, „a lejtőtől, amelyen nincs többé megállás“, és ha száz élete lett volna, de szívesen odadobta volna mind a százat, csak hogy megakassza az öngyilkos rohamot. De sem ifjú királya, sem nemzete nem hitt neki, bár nem egyszer „az ég

szerelmére" kérlete őket. Emlékezzünk vissza: valahányszor a „lejtőt“ emlegette, gúnyos mosoly derítette föl politikusok és újságírók arcát. Most már lenn fekszünk a mélységben. Tört tagokkal. Az ifjú király a zászlósaival, polgár és munkás, politikus és újságíró. A mosoly megfagyott ajkunkon.

A lejtőről akarta visszarántani nemzetét akkor is, midőn kegyetlen csapásokkal darabokra törte a nyepozvolim-házszabályokat. A szörnyű parlamenti csaták sok jó magyart elvadítottak tőle, de benne akkor nem a diplomata óvatossága, hanem a próféta fanatizmusa élt. Láttá felvonulni a nagy viharokat és azt akarta, hogy az ország hajóján rendben legyen a kormány.

Ekkor süvöltött el füle mellett az első gyilkos golyó. A zavaros fejü gyomai képviselő le akarta löni az elnöki székből. Erről a Kovács Gyuláról megtudtuk, hogy buzgó börzelátogató és meglepő volt, hogy a börzén Brutusok teremnek. A lövések után Tisza kicsinylő kézlegyintése jelezte, hogy nem esett baja. Neki nem, de a magyarság hajója léket kapott. Hock János megáldotta a merénylőt, az esküdtek fölmentették, szép grófnők virágot vittek neki, az ellenzéki sajtó pedig szabadsághősként tisztelte. És ezzel megindult a gyors süllyedés a sötét mélységek felé. Nyilvánvalóvá lett, hogy a pesti polgárság,

amelyből *ilyen* esküdtbírák kerültek ki, sohasem tudná megvédelmezni a rendet, de még a maga vagyónát sem. Az arisztokrácia balga szüzei pedig nem sejtették, hogy ők már akkor a vörös terror lába elé szórták virágukat.

Az ember vagy akarja az egységes nemzeti államot, vagy nem. Tisza akarta és ennek mindent alárendelt, elsősorban önmagát. Elméletben ő nem volt arisztokrata, nem is volt demokrata, ő magyar volt. Az államot egy kisebbség alapította, az tartotta fenn és amit sem vérrel, sem csellel nem lehetett tőle elvenni, azt Tisza nem fogja odaadni semmiféle „választási aritmetika“ kedvéért. Ma már, hogy nem kell megvédenünk a nemzeti állam egységét, lehetünk demokraták, amennyire tetszik, de úgy látszik, a történelmi események rohama ennek a számadásnak is megcsinálta az ellenpróbáját, mert azok, akik legszenvedélyesebben követelték a demokratikus választójogot, diktátorok lettek, midőn demokraták lehettek volna és az elnyomást hozták, miután a szabadságért harcoltak.

Tragikuma volt Tiszának, hogy éppen az ő bálványozott magyar népének zöme nem fogadta el a dualizmust. A legtisztább lelkű és legtisztább kezű embernek hallania kellett, midőn az erkölcsi felháborodás számon kérte tőle a pártkasszát. Igen, ez volt a

67-es kormányok sebezhető pontja. A sors keserű iróniája, hogy a nemzet nagy céljai szolgálatában hitvány eszközöket is igénybe kellett venni, míg egyes ellenzéki kalandor-politikusok az ő hitvány céljaik szolgálatába állíthatták a demokrácia és a közéleti tisztaság magasztos jelszavait.

Elkövetkezett a nagy istenítélet. Tisza szívsósan ellenezte a háborút, de midőn az összeütközés elkerülhetetlenné lett, tüzzel-vassal irtotta a defaitizmust, mert a győzelemtől várta a nemzeti állam minden fájó problémájának megoldását. Talán sohasem fog kitudódni, milyen elszánt harcokat kellett vívnia Béccsel a fegyverben álló magyar nép érdekében. És mialatt az ágyuk dörögtek, nyughatatlan kezek a piacra vetették a választójog kérdését. Gróf Esterházy Móric vállalkozott rá, hogy a demokrata sárkányt elő fogja lovagolni az udvari lovardában. A szegény ember hamar meggyőződött, hogy ő egyáltalában nem lovas. A pestiek azonban a választójogi bizottság jelentéseit nagyobb érdeklődéssel olvasták, mint a főhadiszállását.

Tiszával ekkor egy újabb merénylet pisztolycsövéből másodszor is farkasszemet nézett a halál. Az ellenzéki sajtó alig tudta eltitkolni a nagy tiszteletet, melyet a merénylet személye iránt érzett. Népitélet! A magyar népet ezuttal Lékai-Leitner képviselte. Ha

a sajtó akkor azt remélte, hogy kiküldött tudósítókkal fogja magát képviseltetni Tisza temetésén, úgy tévedett; Tisza temetésén sokkal fontosabb szerep várt rá: a sírba a sajtót is beletemették.

Tisza életének legtragikusabb pillanata nem az volt, midőn fegyvert fogtak rá, hanem midőn kimondta a képviselőházban a rettenetes szót: a háborút elvesztettük. Az élet kapuja megint egyszer becsapódott a bolyongó nemzet előtt. Ha sohasem volt miniszter Tisza, ez órában kellett volna őt a nemzet élére állítani. Károlyiék Szent István birodalmával együtt eltemették a magyar becsületet is. A birodalmat Tisza sem tudta volna megmenteni, de az óriás sír fölött ott virrasztott volna a magyarság jó hire, mint egy bús arkangyal, a föltámadás arany harsonájával a kezében.

A háborút elvesztettük! Erre a varázsszóra a nemzet szennyos indulatai kiugrottak a föld alól, emberi formát öltöttek és — miniszteri tárcákat követeltek maguknak.

Nem szükséges egyébként a hatalomra került polgári radikálisok mindegyikétől megtagadnunk a jóhiszeműséget, nyugodjunk bele abba, hogy vezető elemeik, legyenek bár zsidók, vagy keresztények, egyszerűen képtelenek arra, hogy megértsék az államot. Ez nem az intelligenciájukon vagy a ta-

multságukon múlik, hanem a legtöbb esetben átöröklött psychikai foggyatkozás lehet. A lelkiileg hontalanok, a nemzeti szolidaritáson kívül rekedt nomádok, olyanok, mint a lehullott falevelek: nem tartanak már közösséget semmiféle fával és azért az egész erdő világpolgárjainak vallják magukat. A jövő életéről irnak és szónokolnak, pedig elméleteik a halál rothadási termékei. A nyugati kultúra harcosainak vallják magukat, pedig a keleti barbár pusztaságok kóborlóí. Analitikus elmék, mozgékonyak és olykor szikrázó, de sterilisek és az államot, mint az emberi közösség legmagasabb formáját, csak boncolni és bírálui tudják, de magukban megkonstruálni, a tulajdonukba venni nem. Az állami fegyelemből csak az elnyomást érzik ki és ebből az érzésükből sarjadt ki ellenszenvük az államalkotó magyarsággal szemben. Azt lehetne mondani: ez az ellenszenv volt nagyrészen az új Budapest szellemi életének mozgató ereje.

Ezek a „szabadgondolkozók“ a tudományos kutatás szabadságát követelték laboratóriumaik számára, ahol nagyban gyártották a kútmérget. A magyarság pedig azzal a közömbösséggel nézte őket, amelyet szeret szabadelvűségnek nevezni, amely pedig nem egyéb, mint lelki tunyaság. A világon példa nélkül álló jelenség, hogy egy nemzeti fővárosban tenyészhet olyan politikai irány, sajtó, irodalom,

művészet, divat, amely csak a kicsinylés és a megvetés hangján tud szólni a történelmi nemzetről. A „haza“, a „hazaszeretet“ szót úgy kerülték Budapestén, mint valami nevetséges trágárságot. A magyar szupremácia polgári lapokban is osztályuralommal lett, a dzscentri a züllöttség és léhaság szinonimája, a magyar tisztviselőből korlátolt és enyveskező naplopót, a parasztból buja és falánk állatot csináltak. Ezzel szemben a pesti jássz-típus minden válfaja a költői kultusz központjává lett, Arany János nyelvét pedig letorkolta a külvárosi zsargon-magyarság. Nos, ezek ketten azóta kifutották a pályájukat: a jásszból lett a *Lenin-fiú*, a zsargon szókinszének utolsó gyöngye a *gájdész*.

A forradalmat nem a nemzeti tanács csinálta. Ez a társulás obszkurus magánvállalkozás maradt volna, ha a harcterekről hazaözoölő katonák zavaros hulláma föl nem emeli. A virágos forradalom napján a kurucok, a vörössapkások és a doberdói bakák hazájában egy új igazságot bocsátott szárnyra a nemzeti tanács: a hazáért harcolni bűn, gyávának lenni erény.

A sok fölmentett pesti incroyable, aki feszengve várta már, hogyan fogják a harctérről megterők számon kérni a lapulását, megkönnyebbülten kapott az ígén. A súlyos sebektől vérző magyarság

lázbetegen feküdt és most mohó kezek végigtapogatták, hogy elcsenjék utolsó kincseit is: a becsületét és a jó hírnevét.

Ezekben a szörnyű napokban, midőn az ősi khaosz újból föltámadt, hogy fölfalja a teremtest, egy férfi állott mozdulatlan kősziklaként.

Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae...

Minden tekintet feléje fordult. Manikürös kezek rámutattak; monoklis szemek sokatmondóan hunyorgtak. Ami gyűlölet, düh, rombolási vágv élt a felforgatókban, az mind őt kereste. Hogyne, hiszen mindenki előtt világos volt: a magyarság méltósága, ereje, reménysége az ő erős agyában, az ő forró szívében él.

A barátai kérték, követelték, hogy meneküljön. Egy szomoru mosoly volt a válasz. Talán arra gondolt, milyen lesújtó volna, ha a jövő történetírója egyetlen férfit, egyetlen magyart sem találna ebben a korban.

Egy nyirkos őszi estén betoppantak hozzá a hóhérok. A csendőrök, valami titokzatos parancsnak engedve, elvonulnak. Izgatott hangok a szobában — a hóhérok izgatottak, nem Tisza. Azután csend lesz. Valahol, egy klubban, valaki megigazítja oldalzsebében a selyemkendőt, leejti petyhüdt ajkáról az arany-

végü cigarettát és idegesen nézi az óráját. Talán ő az, aki a *népitéletet* meghozta?

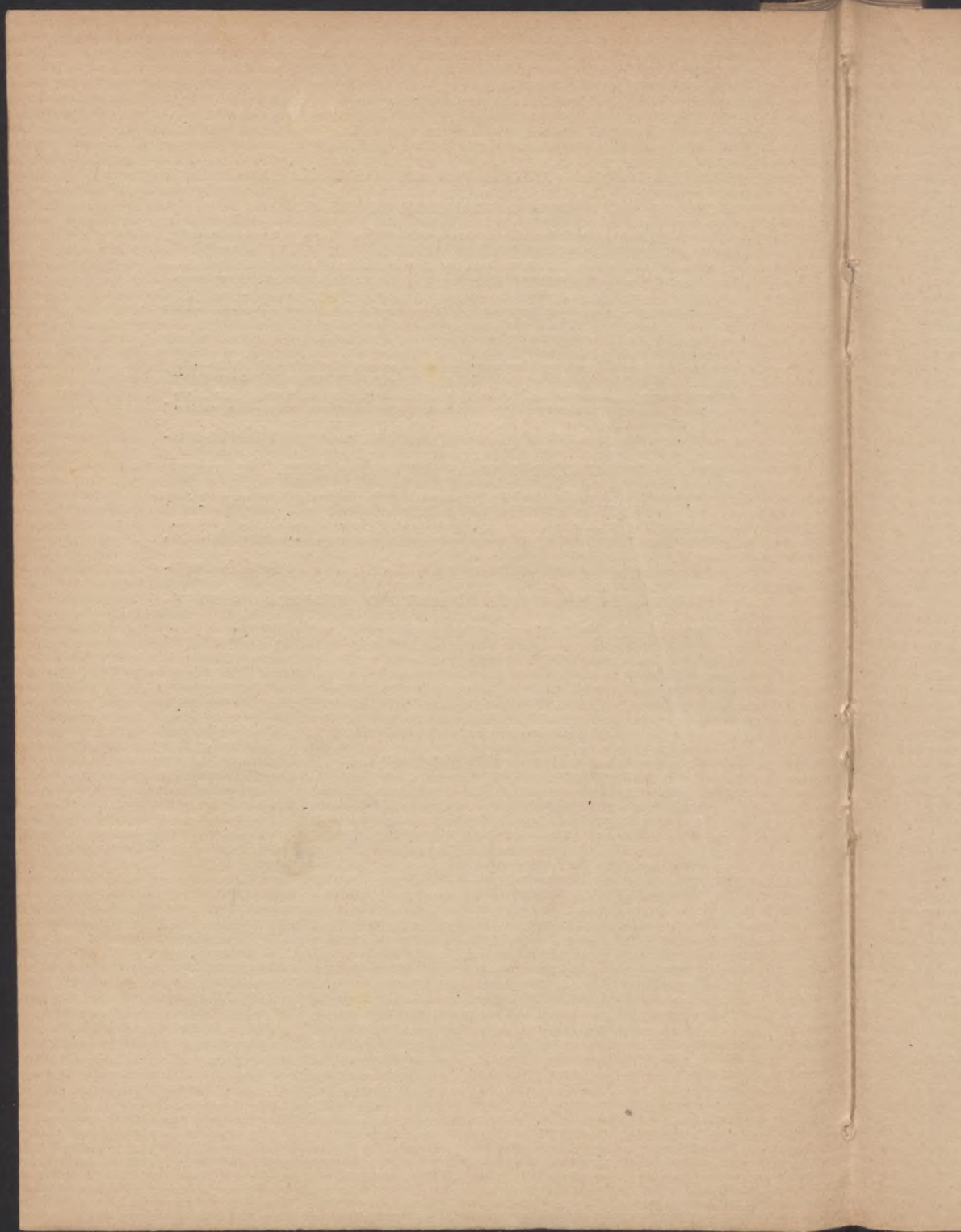
Sortűz... Ugy halt meg, ahogyan csak ő tudott. A pesti népköztársaságnak ő volt az egyetlen tagja, aki méltó volt a szó római értelmében vett köz-társasági polgár névre. Meg kellett halnia, mert ő volt a magyarság ereje és reménysége. Meg kellett halnia még ma, mert holnap már a megcsalt és meggyalázott nép megint az ő nevét kiáltozná. Meg kellett halnia, mert azok a borotvált arcuak, akik körülkönyöklík a nemzeti tanács asztalát, semmivel sem magyarabbak a hajdani bécsi gyűlevész-condottierinél, csak jóval hitványabbak. A puska lövések, amelyek belecsattantak a Városliget őszi alkonyába, a nemzet szívét vették célba és minden magyarnak szóltak.

Egypár rossz hírű ember titokzatos karriért futott meg a népköztársaságban, egy-két mocskos le-génynek teli lett a zsebe pénzzel, néhány selyeműu hideg robespierrei mosolylyal ült a kávéházban. A Károlyi-kormány nem engedte meg a rendőrségnek, hogy keresse a gyilkosokat. Nos, ti Lovászy, Buza Barna, Jászi, Szende urak és ti többiek mind. elion a nap, midőn a ti homlokotokon is a halál vereitéke fog gyöngyözni. Kivánjuk nektek, hogy olyan emelt fő-vel és olyan erős szívvel lépjetek be a fekete kapun,

mint belépett Tisza István, akit a felesége oldalán szíven löni, ti szerintetek, nem volt bűn!

Most ott fekszik a geszti sirboltban. Az agysejtjeivel együtt porrá lesznek a képek is, amelyeket egy szabad, munkás, istenfélő magyar népről festett magának.

Az utókor talán szobrot fog neki állítani. Mi mindig fölismerjük az emberi nagyságot, midőn már kiterítve látjuk, azért is vagyunk a világ legtehetségebb és azért ma a világ legutolsó népe. De minek szobrot? Az ő alakja karcsú, kemény toronyként emelkedik már is a szűkké lett Alföld láthatára fölé. És napról-napra nő. Minek szobrot? Legszebb emléke, hozzáméltó emléke lesz, ha nemzeti fővárosunkká tudjuk tenni a várost, ahol elfolyt a vére.

Gróf Károlyi Mihály.

Gróf Károlyi Mihály sohasem volt demokrata, ő csak egy lecsúszott arisztokrata volt. A demokráciában nem az egyenlőséget, hanem a vezérséget kereste. Nem tudott azonban fölemelkedni a magyar néphez, ahelyett lesülyedt a pesti utcához. A munkástömegek lelkében rügyező nemes és emberies hajlamokkal nem törődött, ő onnan a maga céljaira csak a gyűlöletet és a hatalmi vágyat igyekezett kitenyészteni. A nagyvárosi csőcselék erkölcsi színvonalát pedig az ő politikai szereplése még alacsonyabbra süllyesztette.

Aki a modern politikus szerveit akarja kibontcolni Károlyi ethikai kadáveréből, az sohasem fog vele elkészülni. Gondolat- és érzelmi világának kulcsát csak az lelheti meg, aki a lázadó oligarchát ke-

resi benne. Az látni fogja, hogy Károlynak csak a redingote-ja volt európai és néhány kedvenc szólama volt modern, a lelkében azonban egvényes le származottja maradt a rendi Magyarország ama falánk urainak, akik állandóan a nemzet vérző testében tartották karmaikat és akik századokkal ez előtt csak azért hozták az országra a törököt és a tatárt, mert az ő idejükben még nem volt bolsevizmus.

Mint híres család sarjadéka és fejedelmi vagyon várományosa nevelkedett. Károlyi Sándor elárvult udvarának tagjai, a nagy Károlyi-clan politizáló és újságíró hűbéresei és nem utolsó sorban az arisztokrácia leányos anyái úgy köszöntötték az élet kapujában, mint valami égből alászállott tüneményt. Soha senki sem mondta meg neki, hogy ő intellektus és jellem dolgában tulajdonképpen alatta marad a közepes átlagnak.

Mint annyi más fiatal mágnás, akiből a hizelgés exstirpálta az önbírálatot, a vagyoni függetlensége tudatában azt hitette el magával, hogy ő becsületesebb, az erős társadalmi pozíciójára támaszkodva pedig úgy érezte, hogy ő bátrabb minden más emberfiánál. Az ilyen fiatal úr, ha testi alkata és vérmérséklete nem vonzza a sport és a szerelem szórakozásai felé, többnyire hivatást érez magában, hogy

a magyar politikai életet megajándékozta az egyéni korrektség és a bátorság kincseivel.

A politizáló oligarcha gondolkodása elűt minden más politikusétól, mivel ő a politikai hatalom forrása, a fejedelmi udvar, napközeliében fejlődik. Ő tulajdonképpen mindig az udvarral, vagy az udvarnak politizál. Más politikus lehet dinasztikus vagy köztársasági, ő azonban vagy aulikus vagy lázadó.

És ha már arról beszélünk, az is jellemzi ezt a tipust, hogy a maga személyes érdekeit csökönyösen összetéveszti a nemzet érdekeivel és hogy belőle minden elvi ellenkezés személyes gyűlöletet vált ki. Mivel nincs semmiféle belső szolidaritásban az állam gerincét alkotó osztályokkal, nem is igazán konzervatív és ha ellenzékbe szorítják, a túltáplált tenyészember szenvedélyességével ugrik át a fekete reakcióból a vörös demagógiába. Coriolan és Catilina patricius családból születtek.

Ennek a régi dúvad-oligarchiának volt lelki sarjadéka Károlyi Mihály. Kiválóan veszedelmessé tette őt önhiúsággal párosult tudatlansága, továbbá erkölcsi korlátokat nem ismerő fegyelmetlensége, amely bizonyára a degeneráltság szimptomája és végül mániákus csökönyössége, amely nála a tetterőt pótolta.

A természet, amely jószívű szeszélvében csörgő

készüléket adott némely mérges kigyófajnak, talán ártalmatlanná akarta tenni ezt a veszedelmes embert is, mert olyan beszédhibával verte meg, amely rendes körülmények közt lehetetlenné tette volna reá nézve a közéleti szereplést. A természet azonban nem számolt a pesti polgári radikálisok öntudatos sznobságával. Minden Kovácsot vagy Kohnt, aki ilyen handicappal indul meg, első szereplése alkalmával megöli a nevetség és a szájalom. Gróf Károlyi érthetetlen hebegését azonban odaadó közönség hallgatta, amely épp olyan eredetinek találta minden banalitását és elragadónak minden sületlenségét, mint annakidején a leányos anyák. Ők Károlyiban persze nem a politikai tehetséget keresték, nekik az arisztokratikus név cégérére volt szükségük mérges kotyvalékaik számára. Nem értették meg ugyan vezérük kinos szónoklatait, de egyet jól megértettek: ha a gróf feje nem is elég erős ahhoz, hogy meg tudja ítélni politikájának szükségszerű következményeit, a koponyája mégis elég kemény ahhoz, hogy ostrombak lehessen a radikalizmus szolgálatában.

Biztosra vehetjük, hogy beszédhibája, amely más, egészségesebb lelket talán az önmegismerés szerény útjaira terelt volna, erre a féktelenül hiú emberre nézve az állandó megalázások kútforrása volt

és megmérgezte ifjúságát. Mint Quasimodo a Notre-dame tornyában, úgy a büszke nevű, gazdag és délceg ifjú külső hüvelyében egy elvadult nvomorék lappangott. Valószínű, hogy az irigység, amelyet némely kortársának viruló és hódító férfiassága iránt érzett, fejlesztette ki benne a pyromán hailamokat.

Elöttem fekszik Károlynak néhány fényképe és valamennyin fokozott mértékben érvényesül az az arckifejezése, amely az életben is jellemezte. Ez az affektált zordonság kifejezése. A fotografáló gép lencséje előtt azon erőlködik, hogy minél félelmetesebb benyomást tegyen. Midőn már hatalmon volt, államfő korában, egy alkalommal akaratlanul elárulta ennek a mirabeau, vagy talán inkább roche-forti póznak titkát.

„Gyermekkorom óta mindig az volt a leghőbb vágyam, hogy egyszer forradalmat csináljak“. — mondta egy nála járt ujságírónak.

A kazánrobbanás vagy a gátszakadás lehet szükségszerű, adott esetben hasznos is; de kazánrobbanás, gátszakadás mint öncél: ez Quasimodo álma. Az ő forradalma a beteg lélek zendülése az étellel szemben.

Károlyi politikája a tagadás és a várakozás politikája volt. Mindent tagadott, ami nem ő maga volt és epedve várta a saját eljövételét, mint a zsidók a

messiásét. Az egész háború alatt baisse-re spekulált. Nem hitt a győzelemben, mert nem akarta a győzelmet. Nem akarta, mert gyűlölte az embereket, akikre a háborúviselés kötelessége hárult, mert nem értette meg a nagy érdekellentéteket, amelyek a harctéren megütköztek és végül mert életének kétségbeesett játékában már csak ez az egy ütőkártya volt a kezében.

Midőn bekövetkezett az, amiről epedve álmodozott és a központi hatalmak elvesztették a háborút, Károlyi egy nap arra ébredt, hogy ő a monarchia legélesebben látó államférfia és nyíltan követelte magának a hatalmat. A sajtója ebben a parlamentarizmus követelményét látta. Pedig ha az entente vesztette volna el a háborút, az angol sajtó aligha követelte volna, hogy német-barát politikust állítsanak Nagy-Britannia kormányára.

Ha Károlyi házárdjátékos volt, akkor a hatalom megszerzése közben határozottan korrigálta a szerencsét, midőn világos utalással az ő titkos entente-összeköttetéseire, azt sugallta a megfélemlített és megzavarodott közvéleménynek, hogy ő, egyedül csak ő képes enyhíteni a katasztrófa következményeit. Még politikai ellenfelei közül is sokan hitelt adtak híveinek, akik úton-útfélen híresztelték, hogy a grófnak kész megállapodásai vannak az ententtal.

Ugyan ki merné a mind a négy sarkán égő házból kiutasítani az ügynököt, aki tűzkár ellen akar biztosítani?

Valószínű egyébként, hogy Károlyi nemcsak az országot, de önmagát is megcsalta. Ő, aki meg volt róla győződve, hogy Budapestről némi diplomáciai ügyeskedéssel meg lehetett volna akadályozni a világháborút, a döntés után azt is hihette, hogy udvariasszavakkal kicsalhatja a győztes oroszánok szájából a prédát. Ennek a senkinek mérhetetlen önbecsülését nem értheti meg egészséges ítéletű ember. Ő a távolból sütkérezett Wilson tiszteletének és barátságának fényében és meg volt róla győződve, hogy a versaillesi zöld asztalnál Clemenceau és Lloyd-George között egy üres széket tartanak fenn az ő számára. Kétkedni csak akkor kezdett. — de akkor sem a maga értékében, csak a világ igazságérzetében, — midőn Belgrádban az entente-generális oly hangon beszélt vele, mint egy gyarmati törzslázadó főnökével.

Magyarország ekkor ezeréves történetének talán legválságosabb napjait élte és elszorul az ember szíve, ha arra gondol, hogy Wilsonnal, Lloyd-George-zsal és Clemenceauval szemben kik képviselték a nemzetet.

A nemzet méltósága egy degenerált hazardőr kezébe volt letéve. A nemzet esze Jászi Oszkár volt, akinek agyába csak egyetlen gondolat, a magyar Svájc gondolata fért bele, és aki ezzel a rögeszmével a kemény fejében kész volt nekimenni minden falnak. A hazafiságot Szende Pál képviselte, aki a külföldön megfordult kereskedelmi ügynök nyegleségével mosolyogta meg az erkölcsi erőt, amely a nemzeti szolidaritásban rejlik és amelyet a hozzá hasonlóak sohasem fognak megérteni. A nemzet kardját, ezt a rettenetes és dicsőséges fegyvert, amely a népvándorlás harcaiban szórta első véres villámaint, Linder Bélára bízták, egy valamikor derék, de mindenkor jelentéktelen katonára, aki a harctéren szerzett idegsokjának, mások szerint az alkoholnak hatása alatt most zsoltárokat zengett a férfigyávaság dicséretére. Midőn rokonszenvet kellett keresni Svájcban, a Terézváros leglomposabb és legarrogánsabb suffragettjét küldték oda a magyar állam képviselőjében. És ezt a társaságot, amelynél tehetségtelenebb és selejtesebb soha nem állott még semmiféle négerállam élén, megáldotta a nemzeti tanács elnöke, a katolikus pap, akinek neve hallatára összerosolyognak a szabadkőművesek és elpirulnak a keresztények.

Hogyan oldotta meg Károlyi a legsúlyosabb fel-

adatot, amely valaha magyar államférfi lelkiismeretét terhelte? A kifordított eszű ember csálhatatlanságával pontosan megtette mindannak az ellenkezőjét, amit az ő helyében épelméjű ember megtehetett volna.

Abban az órában, midőn nagyobb szükség volt a magyarság katonai erényeire, mint a honfoglalás óta bármikor, lefegyverezte Doberdo védőit és az ország védelmét Diner-Dénes, Jászi és Bédv-Schwimmer Róza diplomáciai tudására bízta. Midőn a legnagyobb szükség volt a vonzó és összefogó erőre, amely a Szent István-koronából árad, kitördelte a koronát a nemzeti címerből. Midőn életkérdéssé lett a nemzet egységes és fegyelmezett állásfoglalása, Jászi ostoba rögeszméjével siettette a politikai nemzet szétrobbantását, amellet a kisgazdákat a nagybirtok, az ipari munkásságot a munkaadók ellen uszította, hivatalokra éhes hiveinek jóllakatása céljából pedig pánikot és zürzavart teremtett a közélet minden ágában.

Soha addig az ország nem látta még a kétes existenciáknak olyan elszánt rohamát, mint aminőt Károlyi gróf vezetett a közélet magaslatai felé. Ezek az emberek Károlyival egyetemben a szabadságot csak az anarchia alakjában tudták megérteni. A törvényes rendet ostromolták és azt állították, hogy a

zsarnokság ellen harcolnak. Porba gázolták Magyarország tekintélyét és azt hiesztelték, maguk talán el is hitték, hogy régi bálványokat döntögetnek. Egy-
más kezéből kapkodták a nemzet hajdani gazdagságának szomorú rongyait és úgy ujjongtak, mintha dicső prédát nyertek volna valami ellenségen.

S mialatt a halál angyala közeledett komor léptekkel, addig Károlyi Mihály zordon arca megenv-
hült, mert úgy érezte, hogy elkövetkezett az idők telje, hiszen ő államfő volt, ha nem is Isten, de Isten egy igen méltatlan szolgájának, Hock Jánosnak kegyelméből. Magyarország a siralomházban ült. Károlyi ajkán pedig megrögződött a kegyes uralkodó sztereotip mosolya, miközben tisztelgő küldöttségeket fogadott, beszédeket mondott, a feleségét kinevezte a Vöröskereszt elnökévé, maga színházi díszelőadásokra járt, ahol Serenissimus bárgyúságait újból elmondta az igazgatóknak és a szerzőknek. A népköztársaság minden demokratikus vívmánva egvelőre annyiban volt, hogy József főhercegből Habsburg József polgártársat csináltak, Károlyi Mihály azonban grófabbnak érezte magát mint valaha. a radikális milliomosok is ragaszkodtak drága pénzén vett nemesi cimerükhöz, egy csomó forradalmár ügynőkből és reporterből pedig méltóságos urat csinált a demokrácia.

Arról talán lehetne vitatkozni, hogy Károlyi mennyire volt ura a maga akaratának, ahhoz azonban nem férhet kétség, hogy politikai barátainak magatartása annál súlyosabb beszámítás alá fog esni, minél kevésbé beszámíthatónak fog bizonyulni maga a mesterük. Ők végre is a tékozló majoreszko udvara voltak és Károlyi még akkor is elrettentő példaképe maradt az ész nélkül költekező kiskorú grófnak, midőn a feje már kopaszodott és ő már régen nem a magáéi, hanem az ország kincseit prédálta.

Ha a jóbarátok ismerték vezérüket, akkor bűntársai voltak; ha azonban annyi esztendő után sem tudtak beletekinteni beteg agyába és üres szívébe, akkor rossz emberismeretüknek oly rettenetes bizonyítékát adták, amely minden józaneszű emberre nézve lehetetlenné teszi, hogy politikai kérdésekben még súlyt tulajdonítson az ő ítéletüknek.

A jóbarátok felelősségét az sem enyhíti, hogy egymásután cserben hagyták a grófjukat, midőn már elérték azt, aminek az elérésére szövetkeztek. Sőt azt merném mondani: éppen az ijedt kapkodás, amellyel némelyek bizonyos stádiumában meg akarták állítani a nagy felfordulást, amelyet éveken át tartó szívós munkával maguk készítettek elő, bizonyítja, hogy mennyi cinikus önzés és milven szélkakas léhaság csinálta az októberi forradalmat.

A hivek egyik csoportja rögtön megelégette a forradalmat, amint megosztottak a miniszteri tárcákon és a főhivatalokon. A polgári radikálisok azonban vidáman tovább lendítették az ostrombakot, mert arra számítottak, hogy a földreformmal megnyomoríthatják a magyar birtokos osztályt. Ők csak akkor hökkentek vissza, midőn a munkásság programmon kívül szocializálni kezdte a gyári üzemet. Addig abban a gyermeteg hitben éltek, hogy a hálás tigris, melyet a ketrecéből kiszabadítottak, csak a politikai ellenfeleiket fogja fölfalni. A sajtó elvakult részének még igen tetszett a „hadi milliomosok“ felkoncolása, azonban ezek a lapok is féltetni kezdték a „forradalom vívmányait“, midőn a tigris rátette karrait néhány lapvállalatra. A fatális ostrombak azonban tovább dolgozott. Volt egy pillanat, midőn maga Károlyi is megelégette már a rombolást — hiszen ő már „államfő“ volt, mi jót hozhatott még a forradalom? — de akkor már titokzatos idegen kezek ragadták meg a katapult nyelét.

Utolsó kormányzói aktusa egy pusztuló ország tűzfényében mutatja a pyrománt. Károlyi március 22-iki kiáltványával a nemzetet összekötözött kezekkel kiszolgáltatta a bolsevizmusnak. Egyszerűen kivégezte Magyarországot, amelyet nem tudott tovább a hatalmában tartani. Ugy bánt el az országgal, mint

a huszár, ki agyonlövi a kedves paripáját, hogy ne kerüljön az ellenség kezére.

Ha rosszhiszeműen tette volna, akkor egy sátán, ha jóhiszeműen, akkor egy gyöngélműjű ember ült Magyarország kormányzói székében. Én azonban azt hiszem, van a két lehetőség között egy szégyenletes középút is: Károlyi ugyan mindig rosszhiszemű volt, de ezúttal nem tudta megítélni elhatározásának következményeit, ő akkor már sugallata alatt állott annak a démoni akaraterőnek, amely a lengyel és orosz ghekkók bosszúálmaikat készült megvalósítani ebben a szerencsétlen országban.

Károlyi Mihályt soha a legbizalmasabb hivei sem tartották jelentékeny politikusnak, némelyek azonban azt hitték róla, hogy becsületes és bátor férfiú.

De mi a bátorság? Ahhoz, hogy egy gróf ne féljen túlságosan bizonyos fizikai balesetektől, amiket kard vagy pisztoly által, lóháton vagy vadászat közben lehet elszenvedni, ahhoz jóval kevesebb bátorság kell, mint aminőről a világháború sok millió parasztkatonája tett tanúságot. Ahhoz, hogy valaki szembeszálljon a királyával akkor, mikor Szent István utódjának kezéből már kihullott a hatalom, ugyancsak nem kell nagy hősiesség. Bizonyos azonban, hogy azzal a sötét hatalommal szemben,

amely az ő szeme láttára tette rá fojtogató kezét a háború ütötte száz sebéből vérző Magyarország nyakára, Károlyi kimondhatatlanul gyávnak mutatta magát.

A fegyveres csőcselék azt tehette az ő kormánya alatt, amit akart, indiai dsungelt csinálhatott Budapest körútaiból, anélkül, hogy a „kormányzó” meg mert volna pisszenni. A Károlyi-korszak szégyenletes emlékeihez tartozik a tény, hogy vad legények, akik pisztollyal a kezükben lesbe állottak a Kossuth-utcában, világos nappal tucatjával rabolták az automobilokat. Pogányék az ő szeme láttára toborozták az első terror-csapatokat és aki néhány hangerő embert maga köré tudott csödíteni, az a saiat szakállára birtokába vehette akármelyik állami hivatalt vagy kereskedelmi üzemet.

Midőn Tisza István forró vére pirosra festette a magyar földet, Károlyi elhebegte a részvét néhány sunyi frázisát, de óvakodott attól, hogy észrevegye a gyilkosokat, akik az ő háta mögé rejtőztek. Lehet azonban, hogy ez nemcsak gyávaság volt. De annyi emberség sem volt benne, hogy megóvjá a gyalázattól azt a magyar lobogót, amelynek szolgálatában ősei minden híriket és gazdagságukat szereztek. Budapest középületein az ő kormánya alatt tüzték ki először a vörös zászlót és Károlyi udvaria-

san megemelte előtte a kalapiját; a kommün türelmetlen előörsei lábbal kezdték taposni a nemzeti színeket, Károlyi pedig tapintatosan elfordította a fejét. Egy gróf Károlyi! Úgy látszik, hogy öneki, aki azelőtt, midőn más volt a politikai divat, szívesen adta a tüzes kurucot, alapjában véve mindig idegen volt a nemzeti gondolat. A túllakottság ugyancsak oda sodorta a degenerált arisztokratát, ahová a tudákos nyegleség a polgári radikálist és a koplás a proletárt, de a három közül bizonyára az arisztokrata a megvetésre leginkább méltó.

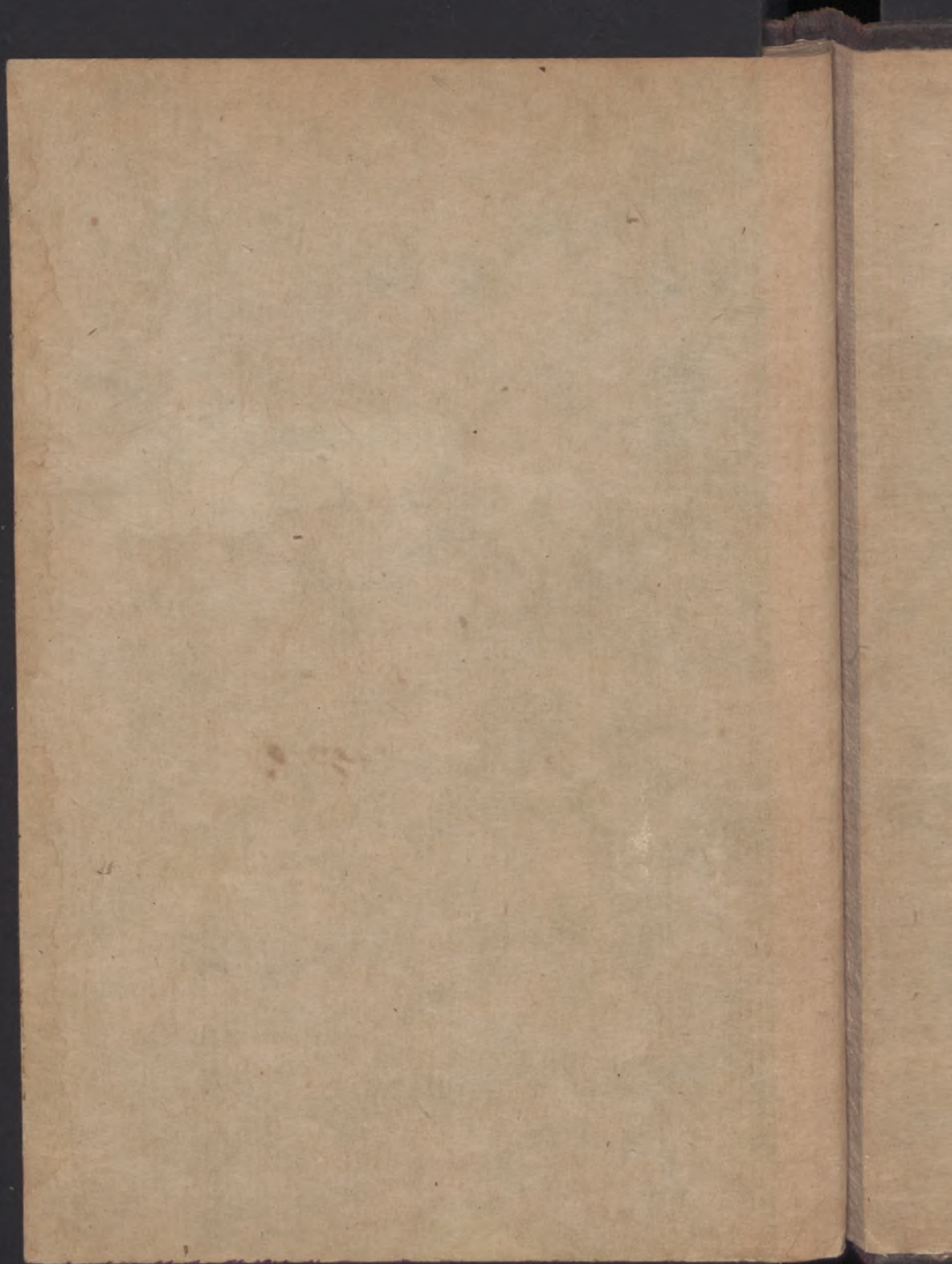
Midőn magához ragadta a legfőbb hatalmat, a nemzettel szemben azt a kötelességet vállalta, hogy meg fogja védeni az élet- és a vagyon biztonságát. Ő azonban csak *egy* emberi életet és *egy* vagyont védett meg szomorú bátorsággal: a magáét. Mire már tüzelni kezdett a talpa alatt a magyar föld és ő nem bízott már a vörös testőreiben, akiket az udvarias szovjetkormány bocsájtott a rendelkezésére, egy csomó kék bankjeggyel a bőröndjében, a csehekhez szökött. Elmondhatjuk róla: nagyúrnak született, félbolond módjára élt és úgy tűnt le, mint egy kalandor.

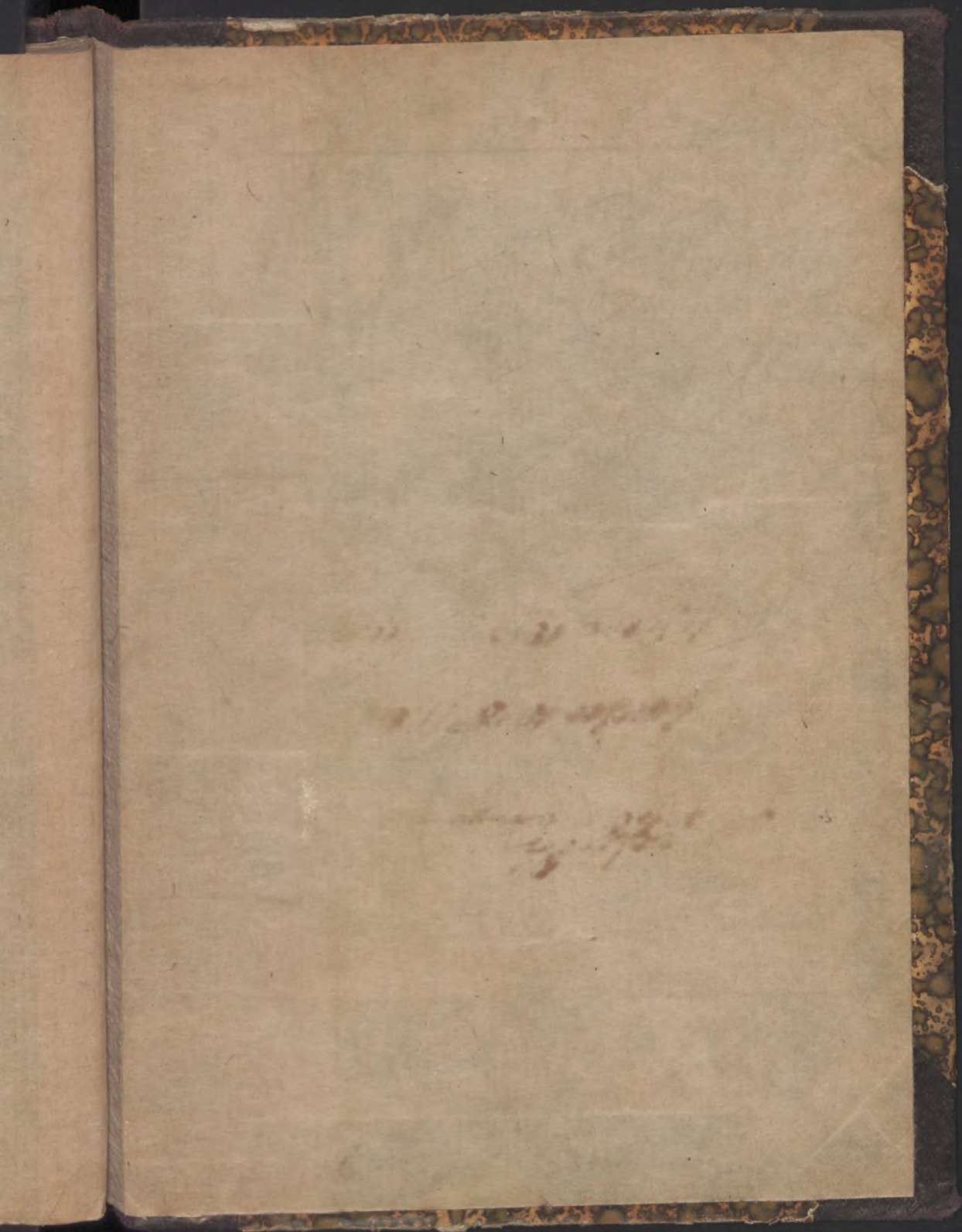
Ez az ember, aki ma is olyan ortografiával ír, mint egy szerényebb polgári házban szolgáló szakácsnő és aki vezérlő politikus létére sohasem tudott tisztába jönni a magyar közjog alapelveivel, kétség-

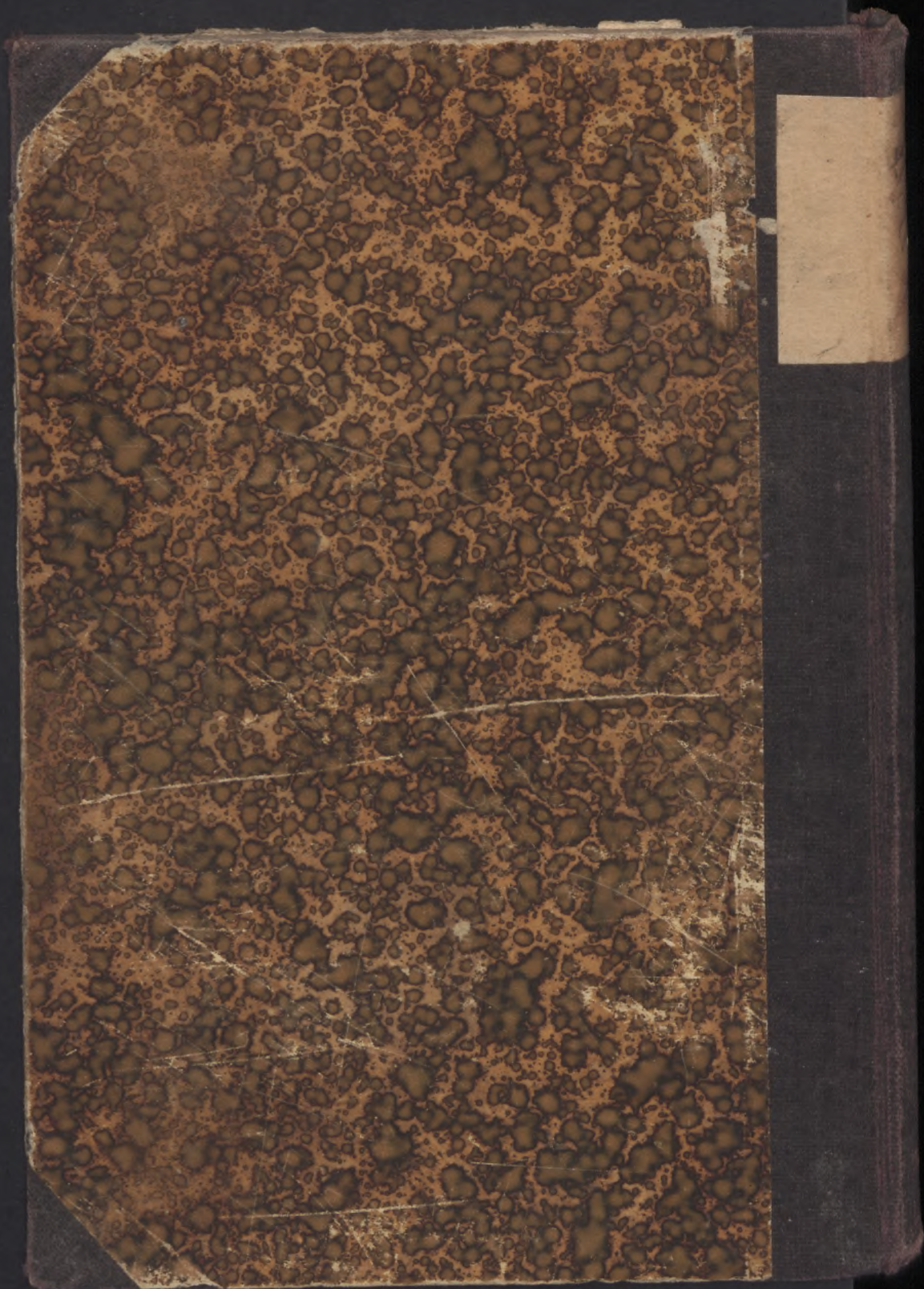
kívül a leggyöngébb koponya mindazok közül, akik ezer esztendő óta vezérszerepet vittek a magyar közéletben. Erőssé a lelkiismeretlensége, rettenetessé a dúvad-önzése tette. Végso elfajulásában mutatja be az oligarcha-politikust. Ez a politika már akkor is a vörös terror mélységei felé ostromozta a nemzetet, midőn Károlyi még csak a technikai obstrukciónál tartott. Higyjük és reméljük, hogy benne és általa öngyilkosságot követett el egy egész politikus iskola.

Tíz nemzedékre való keserűség van abban a gondolatban, hogy Magyarország életének legtragikusabb órájában, midőn szükség lett volna a nagy elődök minden hitére, hazaszeretetére, bölcseségére, bátorságára és ékesszólására, egy politikai szövetségzet cinizmusa ezt a démoni dilettánst taszította ki a világtörténelem színpadjára. A szereplésével kiszámíthatatlan kárt okozott az országnak és oly mérhetetlen gyaláztatot hozott a nemzetre, amit a vér és a könnyek óceánja tudna csak lemosni.

*Árkády Árpád: A magyar nemzet története.
Műve, annak megvetésére kötelez.*

23

23